

Globalisering: Åtte nøkkelbegreper

Thomas Hylland Eriksen

Oslo: Universitetsforlaget 2008

Denne boken er mer eller mindre direkte oversatt fra *Globalization: The Key Concepts* (Berg 2007). Den er ment å gi en oversikt og å fungere som lærebok.

Innhold

Forord

Innledning

1. Globalisering i dag
2. Hva globaliseringen ikke er
3. Globalister og skeptikere
4. Dimensjoner ved globaliseringen

Kapittelsammendrag

1. Frakobling

1. Globalisering og avstand
2. Mot en mer abstrakt verden
3. Abstrakt tid og temperatur
4. Penger som kommunikasjonsmiddel
5. Abstrakt musikk
6. Vannskiller
7. Nasjonalisme og globalisering
8. Andre frakoblingsmekanismer

9. Kritikere av frakoblingstesen

Kapittelsammendrag

2. Akselerasjon

1. Komprimering av tid og rom
2. Akselerert endring
3. Akselerasjon i massemediene
4. Samtidighet
5. Noen flere konsekvenser av akselerasjon

Kapittelsammendrag

3. Standardisering

1. Felles målestokker for en global modernitet
2. Standardiseringsformer i samtiden
3. Utdatering
4. Globaliseringen av ingenting
5. McWorld og dens kritikere
6. MS Word
7. Menneskerettigheter og identitetspolitikk
8. Det som ikke er standardisert

Kapittelsammendrag

4. Sammenveving

1. Nettverkssamfunnet
2. Kommunikasjonsnettverk
3. Nettverk og verdensøkonomien
4. Global styring?
5. Oversettelse
6. Pengeoverføringer og billige telefonsamtaler
7. Fotball og globalisering
8. Utmelding, valgt og påtvunget

Kapittelsammendrag

5. Mobilitet

1. Transnasjonal migrasjon
2. Nasjonalstaten på anbud?
3. Turisme
4. Turisten og flyktningen
5. Langdistansenasjonalisme
6. Nostalgi

Kapittelsammendrag

6. Blanding

1. Blandingsformer
2. Hybriditet og kreolisering
3. Verdensmusikk
4. En 'blandet familie' på Mauritius
5. En modell

Kapittelsammendrag

7. Sårbarhet

1. Naturlig og menneskeskapt risiko?
2. Opplevd risiko og reelle konsekvenser
3. Klimaendringer
4. Klimaendringer og globalt demokrati
5. Ekspertsystemenes makt
6. Globaliseringen og "krigen mot terrorisme"

8. Tilbakekobling

1. Identitetspolitikk som respons på globalisering
2. Urfolk som eksempel
3. Tilbakekobling i diaspora
4. Betydningen av tillit

Kapittelsammendrag

Oppgaver til essays og diskusjon

Annotert litteraturliste

Generell litteraturliste

Forord

Kontorpulten min er stor og solid, konstruert av svenske ingeniører i verdensklasse, ergonomisk tilpasset en person på min størrelse og bygget av det fineste markedet kan tilby i stål og imitert regnskogtre. Likevel har den i den seneste tiden knirket og ynket seg hørbart. Årsaken er enkel: Pulten er belastet ikke bare av den vanlige haugen halvleste bøker, uleste artikler og eksamensbesvarelser; den er i tillegg tvunget til å bære vekten av et mellomstort bibliotek av bøker om globalisering, grovsortert i rundt et dusin vakkende stabler. Disse bøkene, som bare utgjør en liten andel av det totale antall bind utgitt om globalisering siden rundt 1990 (foruten en del eldre slengere), danner mesteparten av kildematerialet jeg har brukt for å skrive denne boken – man blir uvegerlig minnet om det gamle munnhullet om at en forsker bare er et biblioteks middel til å produsere et nytt bibliotek – sammen med utallige tidsskriftartikler, nedlastede avisartikler og en ubestemt mengde personlige iakttagelser. Bare å skulle begynne å sammenfatte innholdet i hver av bøkene og de viktigste artiklene, ville være en håpløs, endeløs (og temmelig kjedelig) jobb.

Og så er det alle de andre tekstene, som jeg ikke har lest og sannsynligvis aldri kommer til å lese. Situasjonen minner om utgangspunktet for Tor Åge Bringsværds gamle novelle ”Mannen som samlet på 1. september 1972”. Siden hovedpersonen innser at det ville være umulig noensinne å få oversikt over alt, bestemmer han seg

for å redusere ambisjonsnivået, og å bli ekspert på én eneste dag, altså første september 1972. Dette prosjektet viser seg snart å gjøre det nødvendig for ham å lære seg nye språk, å bestille lydbånd av russiske radiosendinger og kveldsutgavene av de sentrale brasilianske avisene. Selv om han holdt på i flere år, gikk det galt for den stakkars mannen til slutt, lenge før han var ferdig.

Da jeg begynte å ta notater til den engelske originalutgaven av denne boken i februar 2006, og funderte på hvor jeg skulle begynne å nærme meg globaliseringen – et enormt tema på alle måter – var det en hendelse ute i verden som kom meg til unnsetning, en lykkelig omstendighet som ikke så sjelden rammer oss akademikere. Dagene i forveien hadde jeg lest to veldig ulike bøker om globalisering. Den amerikanske journalisten Thomas Friedman beskrev, i *The World is Flat* (no. utg. *Jorden er flat*, 2006), et i stigende grad integrert verdensmarked hvor ”banen var jevnet ut” i den forstand at indiske, kinesiske, nordatlantiske og andre firmaer konkurrerte på lik linje og med få hindringer. Hans integrerte verden var et sted hvor kapitalismen hadde vunnet og de best tilpassede overlevde, enten man likte det eller ei. Friedman bekymret seg over det amerikanske arbeidsmarkedets fremtid, merket seg Kinas fremvekst som en formidabel makt i den globale økonomien, og snakket om Internett og globale finansmarkeder som garantister for fortsatt global økonomisk vekst.

Den andre boken var James Lovelocks *The Revenge of Gaia* (Lovelock 2006, no. utg. *Gaias hevn*, 2006), en dypt pessimistisk bok om klimaendringer og miljøødeleggelser, hvor forfatteren argumenterte for at jordens selvregulerende mekanismer begynte å svikte takket være massivt menneskelig energiforbruk, med uforutsigbare men utvilsomt enorme konsekvenser. Lovelocks bok, som representerer et helt annet blikk på globaliseringen enn Friedmans optimistiske perspektiver på den globale kapitalismen, minner om at globaliseringen på viktige måter skaper universell sårbarhet.

Mens jeg satt og tenkte på disse bøkene og hvordan jeg skulle sammenligne dem, lot jeg blikket falle på morgenavisen, som på førstesiden viste et stort bilde fra en temperamentsfull demonstrasjon i en by i Midtøsten. Bakgrunnen for demonstrasjonen, og senere sabotasjehandling, forbrukerboikotter og en kortvarig diplomatisk krise, var publiseringen, noen måneder i forveien, av tolv karikaturtegninger som viste Profeten Muhammed i en dansk avis. Få av tegningene kunne strengt tatt betegnes som fornærmende i sitt innhold, men sunni-muslimer har et generelt forbud mot å fremstille Muhammed i billedlig gjengivelse, og mange muslimer utenfor (og ikke minst i) Danmark opplevde at trykkingen av tegningene var en bevisst ydmykende handling rettet mot en svak minoritet. Den danske redaktøren kunne uansett knapt ha forutsett reaksjonene, som spredte seg som en ørkenbrann i den muslimske verden, og som iallfall på kort sikt skadet relasjonene mellom Danmark og en rekke muslimske land.

Det slo meg at karikaturkrisen (se Larsen og Seidenfaden 2006, Kunelius og Eide 2007 for detaljer og analyser) hadde vist at ikke bare blir politiske, økonomiske, kulturelle og økologiske problemstillinger globalisert i våre dager, men det samme gjelder også for følelser, i dette tilfellet følelsene av ydmykelse og fornærmelse. Man kan ikke lenger publisere en kritikk eller satire over islam (eller jødedommen, kristendommen, hinduismen osv.) beregnet på en lokal leserkrets uten å måtte ta med i beregningen at den vil bli lest og kanskje misforstått andre steder. Det er ikke alle former for kommunikasjon som flyter fritt og raskt i en globalisert verden, men all informasjon har potensialet til å gjøre det.

Vi lever i en krympet verden: en verden av kontakt, friksjoner, sammenligninger, kommunikasjon og bevegelse der fysisk avstand ofte spiller en minimal rolle. Samtidig fortsetter en rekke aktiviteter å finne sted uten konsekvenser eller ringvirkninger ut over det rent lokale. Målet med denne boken er å skissere noen av globaliseringens viktigste dimensjoner og å vise hvordan de blir utforsket og diskutert. Denne boken er langt fra noen fullstendig oversikt over feltet, men den er i

det minste et forsøk på å åpne flere dører enn den lukker og å foreslå noen betraktningmåter som jeg selv har funnet fruktbare.

Det er bare en håndfull mennesker som har vært direkte involvert i arbeidet med denne boken. To anonyme konsulenter og Tristan Palmer hos Berg Publishers i Oxford gav meg nok motstand og oppmuntring til å forbedre førsteutkastet til den engelske originalutgaven; denne norske versjonen er et direkte resultat av et forslag fra sosiolog Rune Åkvik Nilsen og entusiasme fra Per Robstad i Universitetsforlaget. Kristin Opsahl Alvarez sporet opp og kopierte en mengde relevante artikler for meg – takk, Kristin! Av mer langvarig, om enn mindre direkte, betydning er min deltagelse i gruppen ”Transnational Flows” ved Universitetet i Oslo (2001–04), under Marianne E. Liens ledelse; mitt senere samarbeid om antropologiske perspektiver på trygghet og sikkerhet med kolleger ved Vrije Universiteit Amsterdam under Oscar Saleminks ledelse; og endelig, mitt mangeårige samarbeid, i forskjellige former, med Oscar Hemer og Malmö Högskola. Mange andre kunne ha vært nevnt, men det får klare seg med én: Det var Eduardo Archetti som satte meg på sporet for mange år siden, og helt til hans for tidlige død i juni 2005 diskuterte vi temaene som tas opp i denne boken (foruten mange andre ting) så intenst at jeg fremdeles føler det som om han kikker meg over skulderen, ivrig etter å pepre løs med forslag og kritikk, mens jeg prøver å skrive om globalisering.

I all hovedsak er denne boken identisk med den engelske originalen fra 2007, men den er noe oppdatert og litt justert her og der av hensyn til norske lesere. Jeg har dessuten, som oversetter av min egen bok, jevnlig tatt meg språklige friheter som det ville ha vært vanskelig å forsvare om oversetteren hadde vært en annen.

Oslo, høsten 2008

Thomas Hylland Eriksen

Innledning

Allerede det faktum at ordet ”globalisering” er blitt så populært, er et signal om at man skal være på vakt. Ordet ble knapt brukt før slutten av 1980-tallet, selv blant akademikere, men i dag kan du knapt åpne en avis uten å støte på det. Det kan lett fremstå som en moteriktig merkelapp som blir hengt på fenomener brukeren bare har de vageste ideer om. Men å gi avkall på begrepet globalisering av den grunn, og dermed betrakte fenomenene det beskriver med skepsis og vantro, ville være tåpelig. Det eksisterer et reelt behov for et generelt begrep for å beskrive de mangfoldige, mangesidige måtene verden i økende grad er sammenvevet på. På den annen side må det også sies at ordet ”globalisering” lett kan fremstå som tomt, eller i det minste uklart, hvis det brukes uten noen nærmere avgrensning eller presisering. Før vi ser nærmere på noen substansielle felter innen globaliseringsforskningen, er det derfor nødvendig å sortere og sile litt, å avgrense noen områder for nærmere undersøkelse og å foreslå en teoretisk innfallsvinkel.

At begrepet globalisering er nytt, betyr ikke at folk ikke har tenkt og teoretisert omkring globale forbindelser tidligere. Kanskje filosofen Hegel (1770–1831) var den første globaliseringsteoretikeren, ettersom han ikke bare snakket om objektive forbindelser mellom adskilte steder og områder, men også om den fremvoksende *bevisstheten* om slike forbindelser. Gjennom sitt begrep om verdensånden (*Weltgeist*), en abstrakt størrelse som ligger immanent hos alle folkeslag men er ujevnt utviklet, så Hegel muligheten av å forestille seg hele menneskeheten som et gradvis tettere integrert fellesskap. Hegels eldre samtidige, Kant (1724–1804), hadde allerede utviklet, hovedsakelig i sitt viktige essay om den evige fred (Kant 2001 [1795]), en idé om kosmopolitisme som innebar likeverdig og respektfylt dialog mellom alle verdens folkeslag, uaktet deres innbyrdes forskjeller. Både Kants og Hegels filosofi ble til samtidig som moderne nasjonalisme ble utviklet,

og som det vil bli klart senere, har nasjonalistisk ideologi mange fellestrekk med globaliseringen, selv om de ofte betraktes (og ofte med rette) som motsetninger.

Det nittende århundret var en periode preget av kolonialistisk ekspansjon, vitenskapelige oppdagelser og industrialisering i det nordatlantiske området ("Vesten"), og parallelt med disse veldige omveltningene utviklet det seg nye måter å se verden på. Karl Marx' politiske filosofi var klart global i sine ambisjoner, og kulturhistorikere på 1800-tallet inkluderte gjerne hele menneskeheten i sine ofte gedigne avhandlinger. Disse verkene hadde som regel en evolusjonistisk innretning, og plasserte forfatterens eget samfunn på toppen av en utviklingsstige. Takket være industriell utvikling, koloniekspansjon og teknologiske endringer (dampskipet så dagens lys på 1830-tallet), vokste omfanget av internasjonal handel enormt i dette århundret. En annen viktig oppfinnelse fra det nittende århundret, telegrafene, gjorde det for første gang i menneskehetens historie mulig å sende en beskjed uavhengig av en fysisk gjenstand som bar den. Med åpningen av den første fungerende transatlantiske kabelen i 1866, kunne beskjeder sendes fra London til New York på noen få minutter. Det er nesten overflødig å påpeke at slike innovasjoner endret gjengse oppfatninger av rom og avstand.

Teknologiske innovasjoner innen begge hovedtypene av kommunikasjonsteknologi – den som flytter informasjon og den som flytter fysiske gjenstander – fortsatte på 1900-tallet med oppfinnelsen av flyet, radien, fjernsynet og så videre. På 1920-tallet argumenterte den marxistiske teoretikeren og politikeren Leo Trotskij for at sosialisme i ett land var umulig ettersom verden var for tett sammenvevet til at selvstendige utviklingsprosjekter på nasjonalt grunnlag var mulige, og gikk følgelig inn for verdensrevolusjon. Annen verdenskrig var, til tross for navnet, den første virkelig globale krigen som involverte kamper på, og soldater fra, alle fem kontinenter (første verdenskrig var i det store og hele en europeisk krig).

I de første tiårene etter annen verdenskrig fortsatte den globale sammenvevingen å bli stadig mer intensiv. Antallet transnasjonale (eller

multinasjonale) selskaper vokste, og det samme gjorde antallet transnasjonale organisasjoner. FN-systemet utviklet seg til et intrikat konglomerat av underorganisasjoner med kontorer i nesten alle land. Internasjonale reiser ble billigere, enklere og vanligere. På 1960-tallet lanserte den kanadiske medieteorikeren Marshall McLuhan begrepet "den globale landsbyen" for å beskrive den nye mediesituasjonen, hvor særlig fjernsynet etter hans syn ville skape felles referanserammer og gjensidig kunnskap mellom folkeslag over hele verden (McLuhan 1968 [1964]). I denne perioden ble globale endringer – økonomiske, miljømessige, politiske – temaet for en rekke nye bøker skrevet av forskere i ulike fag. Noen brukte begrepet "utvikling", hvilket skulle tyde på at de fattige landene før eller siden ville "ta igjen" de rike (se for eksempel Rostow 1960). Andre foretrakk å bruke begreper som "imperialisme" (for eksempel Frank 1975, Amin 1980). Begrepet "vestliggjøring" (*Westernization*), som regel brukt på en nedsettende måte, ble vanlig i mange land.

I første halvdel av 1970-årene utviklet den historiske sosiologen Immanuel Wallerstein sin innflytelsesrike verdenssystemteori (Wallerstein 1974–79), som trakk linjen fra det moderne verdenssystemet tilbake til den interkontinentale handelen som begynte på 1400-tallet, med de store europeiske oppdagelsene. Etter Wallersteins syn utviklet gradvis en permanent internasjonal arbeidsdeling seg, som delte kloden inn i kjernen (de rike landene), periferien (de fattige landene) og semiperiferien (land som Sovjetunionen, Brasil og Kina). Chase-Dunn og Hall (1997), som har videreutviklet verdenssystemteorien, opererer med et lengre tidsspenn, og beskriver utviklingen av transnasjonale systemer innenfor et perspektiv som spenner over 10 000 år. De viser at en verden som tidligere var multisentrisk, omsider ble integrert i begynnelsen av 1800-tallet, i den forstand at samtlige viktige sentere da hadde regelmessig kontakt med hverandre. Antropologen Eric Wolf, som vektlegger både kulturelle og økonomiske prosesser, viste i sitt hovedverk *Europe and the People Without History* (1982) at antropologer ikke bare var i stand til å utforske små,

angivelig isolerte grupper. Boken, som analyserer imperialismen fra de erobredes perspektiv, viste at de fleste urfolk sluttet å være isolerte fra omverdenen for mange, mange år siden (se også Lewellen 2002: 14).

1. Globalisering i dag

Mange av verdens regioner hadde altså hatt tette forbindelser lenge før det nye ordet globalisering kom i bruk, og det hadde dessuten vært en utbredt bevissthet om dette. Likevel går det an å hevde at det er noe nytt ved dagens verden, altså tiden som begynte da den kalde krigen tok slutt i 1989–1991. Dette nye bidrar i stor utstrekning til å forklare den enorme interessen for globalisering og transnasjonale fenomener generelt som preger offentligheten i våre dager. Tre faktorer, som falt noenlunde sammen i tid, bør nevnes her.

- Slutten på den kalde krigen medførte i seg selv en tettere global integrasjon. Det globale to-blokksystemet, som hadde vart siden 1940-årene, hadde gjort det vanskelig å tenke om geopolitikk, transnasjonal kommunikasjon og internasjonal handel uten å ta utgangspunkt i motsetningen mellom USA og Sovjetunionen og deres respektive allierte. I og med oppløsningen av denne konflikten, syntes det som om verden var blitt til et "en-blokksystem" (som riktignok utelukket et fåtall stater, som Nord-Korea, som fremdeles holdt seg utenfor). Verden så ut til å ha blitt én stor markeds plass.

- Internett, som hadde eksistert i en begrenset utgave siden slutten av 1960-årene, begynte å vokse eksponensielt rundt 1990. Gjennom hele 1990-tallet gikk praten i

mediene og blant politikere om båndbredde, nettsteder, portaler, ”den nye økonomien” og forretningsmulighetene den innebar. World Wide Web ble introdusert i 1992–93, omtrent på samme tid som mange akademikere og forretningsfolk vendte seg til å bruke epost i sin daglige korrespondanse. Mobiltelefoner ble allestedsnærværende i de rike landene og middelklassene i de fattigere landene. Denne doble delokaliseringen – det fysiske cellulosebrevet ble erstattet av epost, fastlinjen av mobiltelefonen – har hatt betydelig innflytelse på dagliglivet til millioner av mennesker, men konsekvensene av disse endringene har fremdeles vært relativt lite forsket på.

- Identitetspolitikk – nasjonalistisk, etnisk, religiøs, territoriell – kom i forgrunnen på den internasjonale dagsordenen, og det gjaldt både identitetspolitikk ovenfra (stater som krever kulturell likhet hos borgerne eller driver med etnisk rensning) og nedenfra (minoriteter som krever rettigheter eller selvstendighet). Salman Rushdie-saken, som selv er et utmerket eksempel på globaliseringen av ideer, begynte med utstedelsen av en *fatwa* (en islamsk bannbulle) fra Irans ayatollah Khomeini, etter utgivelsen av Rushdies angivelig blasfemiske roman *Sataniske Vers* høsten 1988 (Rushdie 1989). Det ble snart tydelig at Rushdie ikke kunne bevege seg fritt noe sted i verden ettersom *fatwa*'en hadde globale implikasjoner. Bare to år senere begynte Jugoslavia å rakne gjennom en serie borgerkriger basert på etniske identitetsforskjeller. I samme periode begynte debattene om innvandring og multikulturalisme å dominere politikken i en rekke vestlige land, samtidig som hindunasjonalistene i BJP fikk regjeringsmakten i India.

Disse tre dimensjonene ved globaliseringen – økt handel og transnasjonal økonomisk aktivitet, raskere og tettere kommunikasjonsnettverk, økte spenninger mellom (og innen) adskilte kulturelle eller etniske grupper takket være intensivt gjensidig

eksponering – viser ikke at verden er blitt totalt forandret siden 1980-årene, men at drivkreftene i både økonomi, politikk og kultur er transnasjonale, kanskje mer enn i noen annen periode. Som en pionér i studiet av samtidens globalisering, Roland Robertson, konsist uttrykker det: ”Globalisering som begrep viser *både* til komprimeringen av verden *og* intensiveringen av bevisstheten om verden som helhet” (Robertson 1992: 8, min utheving). Komprimeringen av verden, i alle sine former, bringer oss alle nærmere hverandre på godt og vondt. Bevisstheten, eller erkjennelsen, om forbindelsene gir en opplevelse av både muligheter og sårbarhet. Denne dobbeltheten ved globaliseringen – økt sammenveving og økt bevissthet om sammenvevingen – kan studeres fra enormt mange empiriske utgangspunkter. Det ville være fullkomment mulig (og blir trolig allerede gjort et eller annet sted) å skrive en avhandling om europeiske reaksjoner på den asiatiske fugleinfluensaen i 2006. Globaliseringens virkninger blant stammefolk i Melanesia har, videre, vært et forskningstema for antropologer i mange år allerede. Samfunnsgeografer skriver om tvangsflytting av folk i India som et resultat av en global økonomisk deregulering. Mange skriver om migrasjon, igjen fra mange perspektiver. Andre er opptatt av fordelingen av økonomisk makt i den globale økonomien, eller fordelingen av symbolsk makt eller definisjonsmakt i den globale medie verden, andre om spredningen av spesielle forbruksvaner, igjen andre om den globale turistindustrien; mens andre igjen skriver om internasjonal rett, menneskerettigheter som konsekvens av globalisering eller ”antiglobaliseringsbevegelsen” – bare for å nevne noen få temaområder. Hva akademiske disipliner angår, er globalisering et sentralt tema internasjonalt i sosiologi, statsvitenskap, geografi, antropologi, mediastudier, pedagogikk, jus, kulturstudier og så videre. Eksemplene i denne boken er følgelig ment å gi et inntrykk av variasjon og mangfold innenfor et stort felt, og gjør ikke krav på å være representative i noen statistisk forstand.

2. Hva globaliseringen ikke er

Før jeg skisserer noen sentrale analytiske og empiriske dimensjoner ved globaliseringen, kan det være en god idé å nevne noen fenomener som feilaktig, eller i det minste overforenkende, ofte assosieres med globaliseringen.

- *Globaliseringen er veldig ny, og begynte egentlig på 1980-tallet.* Som allerede antydnet, avslører dette synet temmelig slette historiekunnskaper. Verdenssystemer har eksistert tidligere i den forstand at folk over hele verden har deltatt, ofte ufrivillig, i politiske og økonomiske systemer på en enorm, ofte interkontinental skala. Den europeiske kolonitiden er det mest opplagte eksempelet, men man kan også argumentere for at Romerriket, som omfattet det meste av den kjente verden (for romerne), eller det aztekiske imperiet, hadde mange kjennetegn felles med dagens globalisering (J. Friedman 1992). Imidlertid kjente innbyggerne i slike ”verdenssystemer” sjelden til hverandre ut over sin egen erfaringsverden – folk flest var analfabeter, og tv fantes ikke – og betraktet som en bevissthetsform, er globaliseringen ny som massefenomen. Arbeidsmarkedssituasjonen i Oslo har vært *kjent* for tusener av pakistanske småby- og landsbyfolk i flere tiår, og reggaemusikken fra Melanesia, reklamespråket i Sentral-Afrika og den politiske opposisjonens retorikk på Taiwan tyder alle på eksistensen av en global *diskurs*, et felles (men ikke ensartet) kommunikasjonssystem som i prinsippet favner hele verden. I en slik kulturell forstand er globaliseringen ny, og antall mennesker som ikke kjenner til eksistensen av fjernsyn, tyggegummi og grunnleggende menneskerettigheter synker for hvert år.

- *Globalisering er bare et nytt ord for økonomisk imperialisme eller kulturell vestliggjøring.* Dette synet reduserer den enorme spennvidden av transnasjonale prosesser til et fåtall økonomiske fakta, som i seg selv er diskutabile. Selv om det er

tautologisk sant at rike land dominerer i verden, er ikke situasjonen statisk. Kina, India, Sør-Korea og andre tidligere fattige land vokser frem som likeverdige partnere, og regionale stormakter som Sør-Afrika og Brasil blir både utnyttet, og utnytter andre i den globale økonomien. Imidlertid er det største problemet med dette synet at det ser bort fra de ikke-økonomiske aspektene ved globalisering. Transnasjonale prosesser flyter ikke bare i én retning; noe flyter fra nord til sør, andre ting fra sør til nord, og det er også betydelig bevegelse mellom øst og vest og mellom land i sør. Vestliggjøring er ikke et godt synonym for globalisering.

- *Globalisering fører til homogenisering.* Dette synet er overforenklende og vanligvis misvisende. For det første medfører deltagelse i globale, eller transnasjonale, prosesser ofte en styrking av lokale kulturelle uttrykksformer, enten det er snakk om afrikansk kunst, karibisk populærmusikk eller indiske romaner. Alle disse formene er avhengige av transnasjonale markeder for å overleve. For det andre er det store deler av våre dagligliv som knapt blir berørt av globaliseringen. Selv om taiwanesere, i likhet med folk i det nordatlantiske området, går i jeans og bruker iPod'er mens de spiser burgere og drikker cola, blir de ikke av den grunn europeere eller amerikanere. Andre aspekter ved deres liv, som har å gjøre med for eksempel slektskap, pliktetikk og religion, kan fortsette å være svært forskjellige fra livet i land som Tyskland eller Irland. Imidlertid, som jeg vil argumentere for senere, er det sant at likheter mellom ulike samfunn ofte utvikler seg som et resultat av globaliseringen.

- *Globaliseringen er en trussel mot menneskerettigheter.* Tvert imot, faktisk: Spredningen av menneskerettigheter er en av de mest spektakulært vellykkede formene for globalisering vi kjenner til. Det er selvfølgelig sant at transnasjonale selskaper som opererer i fattige land ikke nødvendigvis respekterer arbeiderrettigheter der på samme måte som de ville ha vært tvunget til å gjøre i rike

land, men det er bare takket være globaliseringen av visse politiske ideer at lokalsamfunn og organisasjoner kan yte effektiv motstand mot overgrep og appellere til transnasjonale organisasjoner og regjeringer i andre land for å få støtte.

- *Globaliseringen er en trussel mot lokale identiteter.* Dette er i høyden en sannhet med meget store modifikasjoner. Ettersom tendenser til globalisering (her forstått som oppløsning av grenser) vanligvis fører til sterke, lokalisierende reaksjoner der lokal mat, lokale skikker, lokal litteratur og så videre blir styrket, har flere teoretikere fulgt Robertsons eksempel (1992), og snakker om *glokalisering* snarere enn globalisering. Lokale identiteter blir vanligvis styrket av globalisering fordi folk begynner å legge vekt på sine unike særtrekk først når det oppleves som om de er truet. På den annen side er det utvilsomt riktig at lokal *makt* ofte svekkes som et resultat av globalisering. Det er uansett hevet over tvil at globalisering ikke produserer "globale personer" (Hannerz 1993).

3. Globalister og skeptikere

Det er ikke alle som skriver om verden i vår tid som er enige i at den har gått inn i en særegen "global" fase. Noen hevder faktisk at den globale interaksjonen og sammenvevingen var like omfattende, og på enkelte måter enda mer dyptgripende, i *la belle époque* fra 1890 til 1914 enn i dag. Andre hevder at nasjonalstaten fremdeles er "den fremste maktinstans i vår tid" (Giddens 1985 – han har for øvrig skiftet mening selv). Igjen andre påpeker at svært mange mennesker, og store felter av sosialt og kulturelt liv, er relativt uberørt av transnasjonale prosesser. Det kan være nyttig å skille, som Held og McGrew gjør (2000: 38), mellom *globalister* og *skeptikere*, en grovsortering som tydeliggjør noen av debattene og posisjonene som inntas av ulike forskere.

Ifølge skeptikerne (se for eksempel Hirst og Thompson 1999, Gray 2005), er vi vitner til en *internasjonaliserings-* og *regionaliseringsprosess* snarere enn fremveksten av en *integrert verden* av rask kommunikasjon, transnasjonale nettverk og global finanskapital, som globalistene hevder. Skeptikerne hevder videre at nasjonalstaten fortsatt er den viktigste politiske enheten, mens globalistene argumenterer for at nasjonal suverenitet blir stadig mer svekket, og at multilateral og transnasjonal politikk erstatter den. Mens skeptikerne betoner utviklingen av regionale økonomiske blokker som NAFTA og EU, betrakter globalistene verdensøkonomien som "én eneste arena" (T. Friedman 2005), med stadig svakere hindringer for virkelig global konkurranse. Skeptikerne ser en videreføring av de klassiske nord-sør-forskjellene med henblikk på rikdom og makt, mens globalistene kan hevde at ulikhetene primært vokser *innen* og ikke *mellom* ulike samfunn. Skeptikerne tror på en fortsatt – ja, gjerne styrket – betydning av nasjonale identiteter og kulturer, mens globalistene gjerne fremhever hybriditet og kosmopolitiske holdninger som resultater av økt samhandling på tvers av grensene.

Skeptikerne benekter ikke at endringer finner sted, men anser kontinuiteten med den moderne verden av avgrensede nasjonalstater som avgjørende, mens globalistene er opptatt av å vise at verden går gjennom en serie kvalitative endringer.

Det er ingen grunn til å ta stilling for den ene eller den andre siden. Få av oss er enten hundre prosent globalister eller skeptikere, og begge posisjonene kan kaste lys over temaet. For eksempel er det liten tvil om at den globale solidariteten i miljøbevegelsen og menneskerettighetsorganisasjonene blir styrket av økt reisevirksomhet, global kommunikasjon og transnasjonale massemedier, og dette synes å støtte synet om at kosmopolitiske holdninger og kulturell hybriditet (blanding) er et resultat av økt kontakt. Samtidig er det umulig å overse at også identitetspolitikk basert på religion, etnisk identitet eller nasjonalitet er på fremmarsj, og at grenser fremdeles fungerer effektivt i mange tilfeller. Begge

tendensene eksisterer side ved side og er eksisterende reaksjoner på mulighetsrommet som skapes av intensivert transnasjonal kontakt. Det finnes ingen ”effekter” av, for eksempel global kapitalisme, internett eller politisk islam, som ikke er formidlet av menneskelige tolkninger og erfaringer, og disse varierer. De fleste empiriske generaliseringer om globalisering er derfor feilaktige. Samtidig er det fullt mulig, på et generelt nivå, å beskrive globale eller transnasjonale prosesser, objektive endringer og trekk ved verden som mennesker praktisk talt overalt på forholde seg til.

4. Noen dimensjoner ved globaliseringen

Enten vi ser på global kapitalisme, trender i forbruksvaner, transnasjonal migrasjon og identitetspolitikk eller online-kommunikasjon, har globaliseringsprosessen i det sene 20. og tidlige 21. århundre en del fellestrekk. Disse trekkene er behandlet detaljert i denne bokens hovedkapitler, og jeg skal bare omtale dem kort her.

- Frakobling (fra engelsk *disembedding*), herunder delokalisering. Globaliseringen innebærer at avstand blir irrelevant, relativ eller i det minste mindre viktig. Ideer, sanger, bøker, investeringskapital, arbeid og moter reiser raskere enn noen gang tidligere, og selv når de blir der de er, kan stedet der de befinner seg være mindre viktig enn det var tidligere. Dette aspektet ved globalisering har teknologiske og økonomiske endringer som sin viktigste drivkraft, men det har kulturelle og politiske implikasjoner. Frakobling omfatter imidlertid også alle måtene hvorved sosialt liv blir abstrahert fra, koblet løs fra, sine lokale, stedlige kontekster.

- **Akselerasjon.** Transport og kommunikasjon har økt i hastighet gjennom hele det tyvende århundre, og akselerasjonen fortsetter. Det har vært sagt at det ”ikke finnes forsinkelser lenger” i en tid med umiddelbar kommunikasjon via mobiltelefoner, internettservere og fjernsynssatellitter. Selv om denne påstanden klart er en overdrivelse – forsinkelser finnes, om enn bare som utilsiktede bivirkninger – er hastighet et viktig trekk ved globaliseringen. Alt fra billige flybilletter til billige telefonsamtaler (og begge deler blir billigere for hvert år) bidrar til å knytte verden sammen, og den eksponensielle veksten i antall internettbrukere siden 1990 tyder på at avstand ikke lenger innebærer adskillelse.

- **Standardisering.** Globaliseringen viderefører standardiseringsprosessene som ble påbegynt av bl.a. nasjonalismen og nasjonaløkonomiene, og medfører sammenlignbarhet og felles målestokker på områder hvor det tidligere ikke fantes slikt. Den raske veksten i bruken av engelsk som annetspråk gir noen antydninger om denne utviklingen, og det samme gjelder for den globale spredningen av bl.a. hoteller og kjøpesentere som ligner hverandre. foruten den stadig tettere jungelen av internasjonale avtaler.

- **Sammenveving.** Nettverkene som forbinder mennesker på tvers av kontinentene blir tettere, raskere og bredere for hvert år. Gjensidig avhengighet og transnasjonale forbindelser fører til et behov for flere internasjonale avtaler og en nyorientering i utenrikspolitikken, og skaper på samme tid nye muligheter, begrensninger og former for undertrykkelse.

- **Mobilitet.** Hele verden er i bevegelse; slik kan det iallfall virke. Migrasjon, forretningsreiser, internasjonal konferansevirksomhet og ikke minst turisme har

vokst jevnt i flere tiår, med en rekke viktige implikasjoner for lokalsamfunn, politikk og økonomi.

- Blanding. Selv om ”kulturelle veikryss” der folk av forskjellig opprinnelse møttes er like gamle som de første byene i kulturhistorien, vokser de i antall, størrelse og mangfold hver dag, med både friksjoner og gjensidig påvirkning som resultat. Det kan tilføyes at på det kulturelle plan fører den lynraske utvekslingen av meldinger som er så typisk for informasjonssamfunnet til at det i dag trolig foregår mer kulturblanding enn noen gang tidligere i verdenshistorien.

- Sårbarhet. Globalisering innebærer en svekking, og stundom total utslettelse, av grenser. Flyt av alt fra penger til flyktninger blir intensivert i vår tid. Dette betyr at territorielt basert politikk får problemer med å håndtere uønskede former for flyt. Typiske globaliserte former for risiko inkluderer AIDS og fugleinfluensa, transnasjonal terrorisme og miljøproblemer. Ingen av dem kan bekjempes effektivt av isolerte nasjonalstater, og det har ofte vært påpekt at planeten som helhet mangler effektive politiske redskaper for å styre og regulere de teknologisk og økonomisk dominerte globaliseringsprosessene.

- Tilbakekobling (*re-embedding*). En svært utbredt type reaksjoner på globaliseringens frakoblingstendenser kan beskrives som tilbakekobling. Faktisk har alle de syv nøkkelaspektene ved globalisering som er nevnt ovenfor, sine motreaksjoner, som aktivt oppjonerer mot dem og skaper alternativer. Den fragmenterte, flytende sosiale verden som er gjort mulig gjennom frakoblingsprosesser, får sin motsats gjennom sterke, moralsk forpliktende sosiale nettverk, en bevissthet om lokal makt, lokale verdier, lokale varer og lokal

integrasjon, samt nasjonale og lokale former for identitetspolitikk. Globaliseringen er kort sagt fylt av friksjoner og spenninger.

Det ytes motstand mot akselerasjonen gjennom sosiale bevegelser som går inn for langsomhet på forskjellige måter; standardiseringen motarbeides av "one-of-a-kind"-varer, butikker og tjenester, transnasjonal sammenveving av lokalisme og nasjonalisme, kulturblanding av kulturell renhetstrang, sårbarhet av forsøk på å holde på politisk selvråderett.

Globaliseringen er ikke en rettlinjet utviklingsprosess. Den har ikke noe mål og ingen innebygget retning, og den er verken allestedsnærværende, entydig eller ukritisk omfavnet. Hvis vi har ambisjoner om å se hele bildet, må det inkludere både vinnere og tapere, både de som globaliserer og de som først og fremst blir globalisert, både de som snappes opp av de globale prosessenes virvelvind og de som havner utenfor. Enorme, triste slumområder, som spretter opp over hele den fattige verden, henger sammen med transnasjonale økonomiske prosesser, men de blir generelt betraktet som et avfallsprodukt av den globale økonomien. De som bor der, oppfattes jevnt over som et problem, ikke en ressurs.

Noen ytterligere begrepsavklaringer kan være på sin plass. Eksemplene i denne boken berører økonomiske, politiske, kulturelle og miljømessige aspekter ved globaliseringen, men grensene mellom disse feltene er i noen grad tilfeldige og vil bli sett bort fra når de ikke er nødvendige. Det er også verdt å merke seg at ulike "tråder", eller aspekter, ved transnasjonale prosesser ikke nødvendigvis beveger seg i samme retning, med samme intensitet eller ved samme hastighet. Dette betyr at alle samfunn blir påvirket ujevnt av ulike tendenser: Noe går fort, men det kan også gå fort over; noe beveger seg langsomt, men dypt; noe påvirker nesten alle, mens noe bare påvirker noen få. Spriket mellom de ulike dimensjonene ved globalisering vil bli behandlet senere.

Globaliseringen kan finne sted, og kan studeres, ovenfra eller nedenfra. Denne distinksjonen er problematisk, men likevel nødvendig. På den ene siden kan man se på globalisering fra synsvinkelen til staten, store internasjonale organisasjoner og mektige konsern; på den andre siden kan disse fenomenene studeres fra perspektivet til folk flests livsverden og mellommenneskelige relasjoner. I de følgende kapitlene håper jeg blant annet å vise at den sistnevnte formen for globalisering er langt mer utbredt og bidrar i større grad til å forme verden enn det er vanlig å anta.

Det er også nødvendig å trekke et skille mellom *objektiv* og *subjektiv* globalisering, selv om det er problematisk. Objektiv globalisering viser til at noe eller noen blir del av et globalt eller transnasjonalt system uten at det eksisterer noen bevissthet om det. Subjektiv globalisering viser til erkjennelsen av at slike prosesser finner sted (noe som rent faktisk kan være riktig eller galt; folk gir ofte globaliseringen skylden for endringer som produseres lokalt).

Endelig – og dette er et hovedpoeng – fører globaliseringen ikke til *global homogenitet* eller likhet. Den kan snarere betraktes som en måte å organisere *heterogenitet*, mangfold, på. De fremvoksende likhetene som blir behandlet, for eksempel i kapitlet om standardisering, er av formell og generell art, og fører ikke nødvendigvis til likhet med hensyn til *innhold*. Det som er lokalt fortsetter å eksistere, selv om det i økende grad må betraktes som *glokalt*, altså innvevet i globale prosesser.

Forskningen om globalisering er flerfaglig og mangesidig. Det er ikke denne bokens ambisjon å oppsummere den, eller engang å yte rettferdighet overfor den enorme spennvidden innen globaliseringsstudier (hvorav svært mye har vært publisert etter 1990). Det ville simpelthen ha vært umulig. Likevel er det riktig å si at mye av forskningen om globalisering, og faktisk mye av den offentlige debatt om fenomenet i mange land, tar opp noen få sentrale spørsmål.

For det første: Et hovedsakelig akademisk spørsmål er om globaliseringen er ny eller gammel. Svaret kan ikke være helt entydig: Det kommer an på hvordan man definerer det. Geografisk omfattende, men relativt tett integrerte politiske systemer med livlig handel, intern migrasjon, standardiserte måleenheter og en felles ”høykultur” har eksistert på flere kontinenter lenge før moderne tid. Imidlertid er det så mange karakteristiske trekk ved vår tid, selv om vi begrenser den til tiden etter den kalde krigen, at den fortjener å behandles på egne premisser, som noe unikt. En av de ledende teoretikerne om informasjonssamfunnet, Manuel Castells, innrømmer i en lang fotnote nær slutten av sitt monumentale trebindsverk *The Information Age*, at det har hendt at studenter har spurt ham hva som er så nytt med den verden han beskriver i forelesningene. Svaret hans fortjener å bli sitert i sin helhet:

Hvorfor er dette en ny verden? (...) Mikrochips og datamaskiner er nye; allestedsnærværende, mobil telekommunikasjon er ny, genetisk ingeniørkunst er ny, elektronisk integrerte, globale finansmarkeder som opererer i sanntid er nye, en sammenvevet kapitalistisk økonomi som omfatter hele planeten, og ikke bare deler av den, er ny; at flertallet av den urbane arbeidskraften i de avanserte økonomiene arbeider i kunnskaps- og informasjonsbehandling er nytt; at flertallet av verdens befolkning er urban er nytt; Sovjetunionens fall, kommunismens bortgang og slutten på den kalde krigen er nytt; fremveksten av den asiatiske Stillehavskysten som en likeverdige partner i verdensøkonomien er ny; den utbredte motstanden mot patriarkatet er ny; den universelle bevisstheten om økologisk bevaring er ny; og fremveksten av et nettverkssamfunn, basert på ”flytømmet” (*a space of flows*) og ”tidløs tid”, er historisk nytt.
(Castells 1998: 336)

Et tiår senere kunne han ha tilføyd fremveksten av deterritorialisert krig og klimaendringer til listen. Hvorom allting er, Castells tilføyer at det har ikke egentlig så stor betydning om alt dette er nytt eller ei; poenget er at dette er vår verden, og derfor bør vi forsøke å forstå den.

Et annet spørsmål som gjerne reises i debattene om globalisering, så vel akademiske som ikke-akademiske, har å gjøre med forholdet mellom globalisering og nyliberalistisk økonomi, altså synet om at frihandel før eller siden vil føre til velstand overalt, og at staten bør blande seg så lite som mulig inn i økonomiske forhold. Denne typen politisk ideologi blir utsatt for hard kritikk fra flere hold (se for eksempel Klein 1998, Gray 1998, Stiglitz 2002, Soros 2002 – det er mange andre) for ikke å levere varene – flere land som har akseptert krav om deregulering av økonomien fra internasjonale organer som IMF (Det internasjonale pengefondet) og Verdensbanken har opplevd en markant nedgang i faktisk levestandard. Nyliberalisme blir ofte forbundet med, endog oppfattet som et synonym for, globalisering (se for eksempel Martin og Schumann 1996). Her må det påpekes at en slik avgrensning blir misvisende og i siste instans feilaktig. Den globale spredningen av ideer om menneskerettigheter er ikke mindre typisk for globaliseringen enn det globale finansmarkedet. Vaksineprogrammene til WHO (Verdens helseorganisasjon) er ikke mindre globale enn Verdensbankens utlånspolitikk, og mikrofinansprogrammene som ble startet i Bangladesh av nobelprisvinneren Mohammed Yunus og hans Grameen Bank har spredt seg til mange land. Og man kunne fortsette. Global politisk styring (se debatten i Held mfl. 2005) blir av og til satt som alternativ til en anarkisk markedsøkonomi som uansett er ufullstendig all den tid fattige land sjelden oppnår full markedsadgang i de rike landene. Globalisering er form, ikke innhold; den kan fylles med nyliberalistisk markedsøkonomi, men det skjer ikke nødvendigvis.

En tredje, beslektet debatt vedrører forholdet mellom globalisering og demokrati. Mange forskere, politikere og kommentatorer er opptatt av tapet av politisk makt som oppleves av nasjonalstater når så mye økonomisk makt flyttes til

transnasjonale arenaer (se for eksempel Sassen 1998). Det er klart at det eksisterer reelle konflikter her; nasjonalstatens institusjoner mister åpenbart noe av sin makt når kapital og velstand blir frakoblet og transnasjonal. Samtidig er spredningen av demokratiske ideer, institusjoner og praksiser også en viktig del av de globale prosessene. Man kan med andre ord ikke si at globaliseringen enten er positiv eller negativ for demokratiet; det er nødvendig å være mer spesifikk.

En fjerde viktig debatt handler om forholdet mellom fattige og rike land – blir de fattige fattigere og de rike rikere som et resultat av økonomisk globalisering? Igjen kan det ikke gis et enkelt og entydig svar. Hvem tjener i på lang (eller kort) sikt på globaliseringen av økonomien? Svaret er langt fra enkelt. Enkelte lutfattige land, særlig i Afrika, er blant de minst globaliserte hva angår integreringen i verdensøkonomien. De eksporterer lite, og investeringer utenfra anses som risikable og er derfor sjeldne. Enkelte rike land, ikke minst i Vest-Europa, begynner å merke konkurransen fra fattigere land (særlig Kina og Sentral-Europa) som en ubehagelig erfaring. I andre tilfeller kan det argumenteres for at vår tids handelsregimer, som dem som blir forhandlet frem av Verdens handelsorganisasjon (WTO), hjelper rike land med å fortsette med å utbytte fattige land ved å kjøpe billige råvarer fra dem og selge dyre ferdigvarer tilbake. Denne situasjonen ville stemme bra med avhengighetsteorien som ble utviklet av Andre Gunder Frank, Samir Amin og andre marxistiske teoretikere på 1970-tallet, så vel som dens nære slektning, Immanuel Wallersteins verdenssystemteori (se Amin mfl. 1982). Samtidig passer denne beskrivelsen bedre på de eldre nykolonialistiske handelsregimene enn på dagens situasjon, hvor Kina raskt har etablert seg som en viktig handelspartner i Asia og Afrika med sine billige industrivarer og vilje til å investere i risikable industriforetak. Som Daniel Cohen (2006) skriver, blir de fattigste landene ikke så mye utnyttet som de blir neglisjert av transnasjonale investorer.

Et femte tema handler om kulturell dynamikk. Fører globalisering til homogenisering eller til heterogenisering; blir vi likere eller mer forskjellige takket

være økt transnasjonal mobilitet og kommunikasjon? I en viss forstand blir vi likere. Individualisme, som her betyr troen på at alle individer har rettigheter og plikter uavhengig av deres plass i bestemte sosiale fellesskap, er et vesentlig trekk ved den globale moderniteten, som skaper friksjoner og konflikter i mange land. Det er også lett å argumentere for at fremvoksende likheter i forbruksvaner hos den globale middelklassen innebærer en forflatning eller homogenisering. Samtidig viser det seg at lokale variasjoner og tilpasninger av universelle eller nesten-universelle fenomener tyder på at den globale moderniteten alltid får lokale uttrykk, og at tilsynelatende likheter enten kamuflerer dypere forskjeller eller også at de kan være overfladiske, med liten betydning for folks eksistensielle situasjon. Igjen er spørsmålet stilt på en altfor generell måte til at det kan ha et meningsfylt ja/nei-svar.

Det sjette temaet er beslektet med det foregående, og har å gjøre med identitetspolitikk. Fører globaliseringen, ved i økende grad å eksponere oss for hverandres liv, til en utvidet solidaritetsfølelse, toleranse og sympati for folk andre steder; eller fører den snarere til kraftfulle motreaksjoner i form av sta identitetspolitikk – nasjonalisme, religiøs fundamentalisme, rasisme og så videre? Dette spørsmålet har kanskje et kort svar. Globaliseringen gjør det mulig for oss å forstå hverandre på tvers av kulturelle skillelinjer, men den skaper også spenninger mellom folkegrupper som tidligere var relativt isolert fra hverandre; og den stimulerer et ønske om å markere unikhhet og ofte historisk rotfestethet. Jo likere vi blir, desto mer forskjellige prøver vi å være. Sterke gruppeidentiteter kan tjene mange formål – økonomiske, politiske, eksistensielle – i en verden som ellers er full av bevegelse og omskiftelighet. Ekskluderende og eksklusive former for identitetspolitikk er et ektefødt barn av globaliseringen, men det er også transnasjonal solidaritet.

Et siste sentralt spørsmål vedrører hvor europeisk (eller vestlig, eller nordatlantisk) globaliseringen er. Det konvensjonelle synet er at globaliseringen for en stor del har hentet sine drivkrefter fra den økonomiske, teknologiske og politiske

utviklingen i Vest-Europa og Nord-Amerika. Hvis man anlegger et middels langt tidsperspektiv, kan man begynne med renessansen, de italienske bystatene og de europeiske ”opdagelsene” (erobringene) på 1400- og 1500-tallet. Hvis man konsentrerer seg om nåtiden, kan man legge hovedvekten på transnasjonale selskaper, datateknologi og kapitalismens dynamikk. Imidlertid kan andre perspektiver være både nyttige og nødvendige. Hvis vi ser tilbake, viser det seg at kraftsentrene i transnasjonale økonomiske systemer har befunnet seg mange steder. Frank (1998), som lenge samarbeidet med Wallerstein, begynte gradvis å se sin kollegas verdenssystemteori som altfor eurosentrisk, og viste i en av sine siste bøker (han døde i 2005) at transnasjonale markeder blomstret i Asia både før og under den europeiske ekspansjonstiden, med Kina og deler av India som sentrum. Her foregikk både migrasjon i stor skala og betydelig kulturell utveksling. Det var bare i den siste fasen av europeisk kolonialisme, på 1800-tallet, at dette kontinentet virkelig ble dominerende i verdensøkonomien, ifølge Frank. Ikke-eurosentriske verdenshistorier, som Felipe Fernandez-Armestros *Millennium* (1995, se også Fernandez-Armesto 2000), har også en tendens til å legge vekt på omfattende transnasjonale systemer utenfor Europa. Hvis en marsboer skulle besøke Jorden i år 1300, påpeker Fernandez-Armesto (1995), ville han ikke kunne spå at Europa etter hvert kom til å bli dominerende i en global økonomi. Det fantes den gangen vitale sivilisasjoner i Mesoamerika, i Andes, i Vest-Afrika, i den arabiske verden, i India og Kina, og alle overgikk uten videre de stagnerte europeiske samfunnene med henblikk på transnasjonal handel, kulturelle prestasjoner og politisk makt.

Selv om vi begrenser oss til nåtiden, er bildet mer komplisert enn et overflatisk blikk kunne tyde på. Så vel i populærkulturen som i litteraturen, kommer vektige bidrag av global betydning fra land utenfor det nordatlantiske området. Indiske filmer (”Bollywood-filmer”) er populære i mange land, og det samme gjelder for meksikanske og brasilianske såpeoperaer, argentinsk tango og japanske mangategneserier. Vektige alternativer til vestlige ideologier, som politisk islam, er i vekst,

og Kina og India, som sammen har førti prosent av verdens befolkning, har økonomiske vekstrater som langt overgår dem i vestlige land. Inndelingen av verden i kjerne, periferi og semi-periferi er følgelig en modell som må etterprøves empirisk, og som ikke alltid gir resultatene man forventer på forhånd.

Vi skal vende tilbake til disse temaene etter hvert. Før vi går videre, skal jeg bare påpeke at denne boken, til forskjell fra mange andre bøker om globalisering, ikke sier noe bestemt om *hva* som bør studeres ved å tilby en katalog over substansielle temaer som forfatteren anser som særlig viktige. I stedet angir boken *hvor* man skal lete og, et stykke på vei, *hvordan* man skal lete. Dimensjonene ved globalisering som presenteres i de følgende kapitlene – mine nøkkelbegreper – kan brukes til å oppnå innsikt i mange forskjellige empiriske sammenhenger. I de følgende kapitlene skal jeg gi et omriss av de viktigste trekkene ved globaliseringen: Den *standardiserer*, *moderniserer*, *deterritorialiserer* og, gjennom dialektisk negasjon, *lokaliserer* folk, for det er bare etter at de er blitt globalisert at folk blir betatt, eller kanskje besatt, av særpreget ved sitt lokale eller nasjonale samfunn. Jeg prøver å vise at globaliseringen, selv om den drives frem av mektige økonomiske og teknologiske krefter, finner sted mellom folk, at verdens transnasjonale nettverk er avhengige av tillit mellom mennesker som ofte kjenner hverandre, og at folk ofte bruker mulighetene som gis dem av globaliseringsprosesser på uventede måter.

Globaliseringen skaper en felles grammatikk for å snakke om forskjeller og ulikheter. Stadig nye personer og grupper kommer inn på den samme banen, men de deltar ikke på de samme måtene eller i henhold til den samme tolkningen av reglene. Derfor er friksjoner og konflikter integrerte aspekter ved globaliseringsprosessene. Dette vil også bli stadig tydeligere i kapitlene som kommer.

Kapittelsammendrag

- Globalisering innebærer både intensivering av transnasjonale prosesser og den økende bevisstheten om en slik intensivering.
- Globaliseringen har teknologi og økonomi som sine viktigste drivkrefter, men den er mangesidig og har ikke en bestemt ”utviklingsretning”.
- Globaliseringen medfører både homogenisering og heterogenisering; den gjør oss på én og samme tid både likere og mer forskjellige.
- Globalisering er et bredere begrep enn vestliggjøring og nyimperialisme, og omfatter like mye prosesser som beveger seg fra nord til sør som det motsatte.
- Selv om globaliseringen er gammel i den forstand at transnasjonale – ja, selv globale – systemer har eksistert i mange hundre år, har dagens globalisering særtrekk takket være ny kommunikasjonsteknologi og kapitalismens globale spredning.